

mutta sopivassa suhteessa sekoitellen löytyy Fiskeä miellyttävä rakennelma.

Aiemmin hyvinkin 'tekstuaalista' semiotiikkaa harjoittanut Fiske on kulkenut muun kulttuuritutkimuksen mukana yhä kauemmas itse teksteistä. Tuoreessa kirjassa merkitykset pakenevat teksteistä, genreistä ja muista merkijärjestelmään kytkeytyvistä systeemeistä yhä useammin siihen hetkeen, jolla ihmiset ja tekstit kohtaavat. Fiske venyttää diskurssin käsitteen yhä kauemmas itse teksteistä ja hämärtää materiaalsen todellisuuden ja diskurssien välisen rajanvedon äärimilleen.

Diskursseilla on aina materiaallinen aspektinsa, sanoo Fiske. Merkitykset muodostuvat käytännön tilanteissa. Niinpä semioottisesti virittynyt tulkinta on ulotettava aina todellisiin tilanteisiin. Urheilustadion on Fisksen tulkinnan mukaan itse asiassa nurinkäännetty Benthamin/Foucault'n *panopticon* — penkkiurheilija nauttii juuri siitä, että normaali vallan asetelma on kääntynyt nurin, hänestä itsestään on tehty tarkkailija. Jääkiekkosankarien kuvia keräävät fanit kontrolloivat tähtiä samaan tapaan kuin valtablokki kontrolloi ja määrittelee heitä heidän henkilöillisyyssapereissaan. Sankaritkin tiivistyvät numeroiksi: pituuksiksi ja tehtyjen maalien lukumääriksi, sankareilla vaihtoarvoa korttien keräilijöille jne.

Fisksen mukaan on siis vain 'himpun verran' liioittelua sanoa, että diskurssit tuottavat todellisuuden. Todellisuuden olemasso-olon — diskursseista riippumattoman — tunnustamisen tärkeys on siinä, että asiat voidaan aina pukea diskursseiksi myös toisin.

Fiske yrittää seurata tätä periaatetta tallentamalla ja tarkastelemalla erilaisten merkitysten syntyä äärimmäisen kontekstuaalisesti. Kun kodittomat miehet asuntolassa (fyysisesti sijoitettuna, eristettyinä ja määriteltynä) lopettavat *Die Hard*n katsomisen kohtaan, jossa roistoilla vielä menee hyvin, he luovat omat lokaalinsa, hetken ja tilan, jossa merkitykset kääntyvät heidän edukseen.

Vaeltaessaan merkityksen perässä teksteistä asuntoloihin, kaduille, olohuoneisiin ja yksittäisten ihmisten nautintoihin Fiske näyttää koko ajan etäännyvän omista semioottisista lähtökohdistaan ja lähestyvän pragmatistisempaa merkitys- ja totuusteoriaa. Äärimmillään tämä konkreettisuuden kaipuu johtaa Fisksen etsimään ihmisten kykyä ja halua kontrolloida omaa ruumistaan.

Foucault'n innoittamana Fiske puhuikin paljon juuri ruumiista. Ruumis on hänelle positiivisen yksilöllisyyden, autenttisen kokemuksen jne. maastoa, jonka merkitys on opittava ymmärtämään. Ruumillisuuden kautta Fiske myös haluaa palauttaa yksilöllisyyden kriittisen teorian omaan arsenaaliin.

Yksi marxilaisen kritiikin keskeisiä virheitä on Fisksen mielestä ollut yksilöllisyyden unohtaminen tai leimaaminen puhtaasti porvarilliseksi hapatukseksi. Tämä on virhe, koska se sanoo, että yksilöllisyys ja siitä nauttiminen olisivat jotenkin väärää tietoisuutta. Kun yksilöllinen näin julistetaan poliittisesti mitättömäksi — tai vielä pahempaa — irroitetaan ihmisten autenttiset kokemukset ja arkipäiväinen elämä poliitikasta.

'Heikko' valta?

Power Plays, Power Works on kiehtovaa luettavaa. Teoreettiset kehittelyt valaistuvat aina konkreettisilla, erityisillä esimerkeillä, joihin Fiske palaa kerta toisensa jälkeen, aina hiukan uudesta näkökulmasta. Yhdysvaltalaisuudestaan huolimatta useimmat esimerkit ovat tuttuja, eikä teoreettisten ideoiden soveltaminen tai siirtäminen meikäläiseenkin ympäristöön tuota ylittämätöntä päänvaivaa.

Jatkuvaa päänvaivaa sen sijaan tuottaa kysymys siitä, miten 'heikkoa' valtaa vielä voi vallaksi nimittää. Fiskelle 1700-luvun orjalaivan mustien kukistetut kapinat, joidenkin orjien pakeneminen laidan yli heittäytymällä tai toisten pakeneminen 'hysteriaan' ja järjettömyyteen ovat kaikki todisteita siitä, että mikään imperialisoiva vallakoneisto tai diskurssi, ei edes or-

jalaiva, pysty kokonaan tukahduttamaan vastarintaa.

Heikko valta todistaa tässä Fiskelle sen, ettei se koskaan häviä, ja että pitkässä juoksussa marginaaliset vastarinnan keinot perivät voiton. Näin sopii tietysti toivoa, eikä Fisksen sitoutumista asiaansa voi epäillä. Mutta lähellä on myös ajatus, että vallan käsitteen ulottaminen tällaisiin ääriin on ei palvele Fisksen itsensä ajamaa asiaa.

Risto Kunelius

Kenen juttuja luet?

LUOSTARINEN, Heikki: Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Hanki ja jää, Juva 1994. 292 s.

Miten todenmukaisen kuvan tiedotusvälineet antavat tämän päivän maailmasta? Heikki Luostarisen tuoreen väitöskirjan mukaan ei kovinkaan mairittelevan. Tiedotusvälineet ja journalistit eivät yksinkertaisesti tunnu pystyvän toteuttamaan työssään kovinkaan korkeita journalistisia periaatteita. Imagonrakennus, julkisuuden hallinta ja uutismanipulaatio mylläävät entistä voimakkaammin journalistisissa lopputuoksissa erilaisten organisaatioiden panostaessa pratyöhönsä yhä suuremman osan voimavaroistaan.

Kirjan nimi viittaa journalisteihin, jotka toimivat vain ylempää tulevien ajatusten hallintayritysten toteuttajina pyrkimättä itsenäisyyteen käyttämistään lähteistä. Julkisuuden hallinnassa kyse on siis journalismin sisällä käytävästä sodasta, joka ei näy ulospäin kovinkaan herkästi. Edes käytännön työtään tekevät journal-

istit eivät aina tunnu tietävän, mitä itse asiassa ovat tekemässä.

Tiedotussodan kannalta on aika nasevaa, että Luostarinen on ottanut journalismin manipulaatiota koskevan empiriansa kohteeksi nimenomaan sotareportoinnin: Vietnamin, Falklandin, Grenadan, Panaman ja ennen kaikkea Persianlahden sodan, jonka kohdalla joukkotiedotukseen kohdistunut manipulaatio ylti ilmeisesti toistaiseksi ylittämätömään huippuunsa.

Luostarisen mukaan imagonrakennuksen merkitys on viime vuosina kasvanut kaikissa organisaatioissa kun "prologiikkaa" on rakennettu sisään koko organisaatiokulttuuriin. Pr-firmat ovat siirtyneet jopa kokonaan uudelle manipuloinnin tasolle. Nyt ei enää korjailta asiakkaalle vahingollisen julkisuuden haittoja vaan ehkäistään niitä ennakolta. Esimerkiksi yksittäisiä journalisteja pyritään osoittamaan systemaattisen puolueelliseksi kaivelemalla esiin heidän vanhoja juttujaan.

Julkisuuden manipuloinnin mahdollisuudet kytkeytyvät Luostarisen mukaan pitkälti journalismin informaatiolliseen muotoon. Pr-pohjaisen informaation tekee houkuttelevaksi sen ilmaisuus tai halpuus. Tiedotusvälineiden taloudellisten tehokkuusvaatimusten rinnalla ei paljoa paina se, että nämä pr-organisaatiot eivät suinkaan tuota palvelujaan pyyteettömästi vaan hankkiakseen omia julkisuusetujaan — useimmiten vähintäänkin hyvän tavan makua rikkoen.

Pahimmillaan tilanne johtaa Luostarisen mukaan ryöstöviljelyyn ja journalismin uskottavuuden rapautumiseen yleisön silmissä. Lypsävää lehmää ei kannata tappaa, sillä julkisuuden hyväksikäyttäjien ongelmana on julkisuuden samanaikainen syöminen ja säästäminen. Vaikka journalismin ja mainonnan rajaa voidaankin kätevästi ylittää, sitä ei kannata pyyhkää olemattomiin. Tällöin katoaisi pr-sanomilta niiden uskottavuus, eikä ns. news management -tekniikoilla olisi enää mitään erityistä tehoa. Journalismiin sekoittuvien pr-sa-

nomien yleinen uskottavuus on nimittäin paljon arvokkaampi ominaisuus kuin se, ettei näiden pr-sanomien julkisuus maksa myöskään niiden tuottajalle penniäkään — niin isoista mainossäästöistä kuin loppujen lopuksi onkin kysymys.

On vaikea sanoa kuinka paljon tällaisessa manipulaatiossa olemme jäljessä amerikkalaisia oloja. On hyvä muistaa, että Yhdysvalloissa — sinällään korkeatasoiseen — journalistikoulutukseen on ihmeellisesti kuulunut olennaisena osana myös pr-koulutus. Jos koulutuksessa ei nyt ole aivan sekoitettu journalismia ja pr-työtä, niin ainakin niiden lähteistä vuorovaikutusta on painotettu. Pätevimmat pr-ammattilaiset ovatkin tätä nykyä leiriä vaihtaneita kokeneita journalisteja. Tällaisten "veteraanien" lienee helppoa pyöritellä ainakin vastikään alalle tulleita journalisteja.

Journalismin vastamyrryt

Millaisiin julkisuuden hallinnan vastatoimiin sitten olisi mahdollista ryhtyä? Keskeisiä ratkaisuja Luostarisen mukaan olisivat journalismin oikeudelliset, poliittiset ja taloudelliset toimintaedot, yksittäisten lähdeorganisaatioiden valta, tiedotusvälineiden toimintamuodot ja journalistiset esitykset.

Journalismiin tarvitaan journalistien professionaalista identiteettiä ja kykyä erottaa journalistiset ja eri lähdeorganisaatioiden intressit. Tällaiset intressiselvitykset olisivat tärkeitä niin toimituksen sisäisen päätöksenteon pohjana kuin itse journalistisessa työprosessissa.

Tietojen hankkimiseksi ja välittämiseksi tarvitaan vapautta. Kun journalistien toimintavapaus ja koskemattomuus olisivat paremmin turvattuja, myös journalismi olisi monimuotoisempaa ja sitä tuotettaisiin useammilla peruslogiikoilla. Lähdeorganisaatioiden kohdalla merkittävää olisi suurten lähdevaltakeskittymien estäminen ja pyrkimys journalismin agendan, tematisaatioiden, lähteiden ja yhteiskunnan käsitteellistämisen tapojen itsenäiseen vaihtaan,

joka olisi riippumaton lähteiden valta-kompetenssista. Itsenäisyyttä tarvitaan niinkään aikataulupäätöksiin, editointiin ja kommentointiin.

Itse journalistisen esityksen tasolla median omia puutteita tai rajoituksia olisi mahdollista paikata ironialla ja muilla perinteistä uutisdiskurssia rikkovilla muotokeinoilla.

Luostarinen epäilee, ettei Persianlahden sodan aikaista armeijan tiedotustoimia koskevia päätelmiä voida yleistää koskemaan koko modernia journalismin lähdesuhdetta tai jonkin yksittäisen maan, kuten esimerkiksi Suomen, viestinnän järjestelmää. Hänestä tuskin kaikki kansalliset armeijat olisivat edes halukkaita tai kykeneviä samankalaisten julkisuuden hallinnan operaatioihin. Luostarisen mukaan se konteksti, johon Suomen armeija haluaa itsensä liitettävän ovat toisen maailmansodan ja erityisesti talvisodan muistot. Onkin helppoa kuvitella, että pienen maan itsenäisyyttä turvaava pieni armeija saa kotimaisissa tiedotusvälineissä luonnostaan vain yhdensuuntaista julkisuutta.

Armeijan julkisuusprivilegiot eivät haittaa vaikka itse sotilasorganisaation sisältä — muiden julkisten organisaatioiden tavoin — varmastikin löytyy monenlaista puutetta ja tehottomuutta, joita olisi syytä nostaa julkisen kritiikin kohteeksi. Luostarinen kysyykin, onko armeija julkisuudelle sen välttämättömämpi instituutio kuin esimerkiksi sairaanhoito, koululaitos tai liikenne.

Luostarisen keskittyminen ulkomailla käytyjen — sittenkin kaukaisten? — sotien raportointiin saattaa ainakin jossain määrin hillitä suomalaista mediakritiikkikeskustelua. Toivottavasti keskustelu ei kokonaan tyrehdy, sillä journalistinen lähdekäytäntö tulee vaikuttamaan entistä voimakkaammin journalismin sisältöön ja tätä kautta ihmisten maailmankuvaan. Luostarisen kirjan pohjalta mediakritiikin käynnistäminen olisi helppoa, sillä harvoin törmää näin selkeäkieliseen väitöskirjään, jonka ulkoasukin houkuttelee.

Heikki Kuutti